

Odnosi Hrvatskoga vijeća obrane i Armije Reublike Bosne i Hercegovine na području Mostara 1992. i 1993. godine.

Jažo, Božana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:386597>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Božana Jažo

**ODNOSI HRVATSKOG VIJEĆA OBRANE
I ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I
HERCEGOVINE NA PODRUČJU
MOSTARA 1992. I 1993. GODINE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

BOŽANA JAŽO

**ODNOSI HRVATSKOG VIJEĆA OBRANE
I ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I
HERCEGOVINE NA PODRUČJU
MOSTARA 1992. I 1993. GODINE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Stjepan Ćosić
Sumentor: mag. educ. hist. Mijo Beljo

Zagreb, 2020. godine

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. DRUŠTVENO – POLITIČKE PROMJENE MOSTARA TIJEKOM 1990. – 1991. GODINE.....	2
2.1. Događaji i djelovanje JNA u Mostaru tijekom 1991. godine	3
2.2. Mostar u razdoblju od siječnja do travnja 1992. godine	5
3. OSNIVANJE HVO-A I OBRANA MOSTARA U TRAVNJU 1992. GODINE.....	7
4. OPERACIJA „LIPANJSKE ZORE“	10
5. OSNIVANJE I DJELOVANJE 4. KORPUSA ARMIJE BIH.....	12
6. ODNOSI HVO-A I ARMIJE BIH U MOSTARU TIJEKOM SIJEČNJA 1993. GODINE.....	14
7. PRIPREME ARMIJE BIH ZA PREUZIMANJE NADZORA NAD MOSTAROM	16
8. SVIBANJSKI SUKOB HVO-A I ARMIJE BIH.....	18
9. OPERACIJA „NERETVA 93“	20
10. JESEN I ZIMA NA MOSTARSKOM BOJIŠTU	22
11. Zaključak	24
12. Literatura	25

1. Uvod

Tema ovoga završnoga rada je „Odnosi Hrvatskog vijeća obrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine na području Mostara 1992. i 1993. godine“. Rad je ugrubo podijeljen na dva dijela. Prvi dio opisuje sukob Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i Jugoslavenske narodne armije (JNA) na području Mostara 1992. godine. Nakon referenduma za neovisnost Bosne i Hercegovine, JNA napada Mostar. Djelovala je pod srpskim zapovjedništvom, a cilj im je bio preko Bosne i Hercegovine prodrijeti na prostor Republike Hrvatske. JNA je zbog toga proglašena agresorom.

Mostar je branio HVO, osnovan u travnju 1992., koji je pored većine Hrvata činio i manji broj lokalnih Muslimana iz Mostara. Ti su Muslimani unutar HVO-a bili organizirani u Samostalni mostarski bataljon s vlastitim nacionalnim rukovodstvom. Oni tijekom 1992. djeluju kao saveznici u borbi protiv JNA. Najpoznatiji događaj iz tog vremena, bila je operacija „Lipanjke zore“, gdje su snage HVO-a nanijele poraz JNA. To je bio prvi službeni poraz JNA u ratu u Bosni i Hercegovini.

Drugi dio rada opisuje sukob „saveznika“, odnosno HVO-a i Armije BiH, tj. Hrvata i Muslimana. Krajem 1992. i početkom 1993. dolazi do promjene odnosa. Na površinu izlaze različiti ciljevi Hrvata i Muslimana. Ključna razlika u hrvatsko-muslimanskom shvaćanju buduće države odnosila se na činjenicu prema kojoj je muslimanska strana nastojala BiH pretvoriti u centraliziranu državnu zajednicu po uzoru na bivšu SFRJ.

Službeni sukob počeo je u svibnju 1993. godine. U rujnu te iste godine Armija BiH izvela je operaciju „Neretva 93“, a završila je slomom i velikim gubicima. Još jedan važan događaj bio je rušenje Starog mosta u studenom 1993. godine. Koja je strana zapravo kriva, još uvijek nije poznato. Za rušenje je optužen HVO. Kraj godine dočekan je u nešto mirnijem ozračju. Vodile su se manje borbe bez nekog značajnog pomaka. Sukob završava potpisivanjem Washingtonskog sporazuma u ožujku 1994. godine.

2. DRUŠTVENO – POLITIČKE PROMJENE MOSTARA TIJEKOM 1990. – 1991. GODINE

Grad Mostar najveći je grad u Hercegovini te njezino gospodarsko, kulturno i prometno središte. Leži na obje strane rijeke Neretve čije su obale povezane mostom. Taj most je u povijesti bio stari lančani, viseći most, koji je 1566. zamijenjen kamenim mostom majstora Hajrudina. Mjesto se spominje prvi put u predtursko doba, godine 1452., a prema predaji osnovao ga je Radivoje Gost, velikaš u službi hercega Stjepana Kosače. Ime Mostar je pak prvi put zapisano 1474., nekoliko godina prije turskog osvajanja Hercegovine. Danas je Mostar spoj istočnjačke islamske i zapadne kršćanske kulture, što se vidi na njegovom urbanističkom izgledu i u njegovoj arhitekturi.¹ U svojoj dugoj povijesti Mostar je pretrpio brojna razaranja i napade, a posljednji rat ga je gotovo do temelja uništio. Stradanje Mostara počelo je 1990. i trajalo punih pet godina, točnije do potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma (1995.).

Demokratski procesi u Bosni i Hercegovini nastaju kao posljedica neriješenog nacionalnog pitanja u prethodne dvije Jugoslavije. Goruće pitanje bilo je upravo pitanje njena tri konstitutivna naroda: Muslimana (koji su svoju konstitutivnost ostvarili 1974. kada je donesen novi Ustav SFR Jugoslavije, pri čemu su dobili nacionalni naziv Muslimani, ali s velikim slovom M.), Srba i Hrvata. S obzirom na to da se nacionalni identitet mogao ostvariti samo preko nacionalnih stranki onda je i logičan slijed bio osnivanje i registriranje vodećih stranki u Bosni i Hercegovini. Muslimani osnivaju Stranku demokratske akcije (SDA), na čelu s Alijom Izetbegovićem, Srbi Srpsku demokratsku stranku (SDS BiH), na čelu s Radovanom Karadžićem, a Hrvati svoju stranku nazivaju Hrvatska demokratska zajednica (HDZ BiH). Za predsjednika stranke izabran je Davor Perinović, koji je nakon samo 19 dana vodstva stranke, zbog tajenja porijekla zamijenjen Stjepanom Kljuićem.² SDS i HDZ BiH bile su zasebne stranke unatoč tome što su bile povezane sa sestrinskim strankama u Hrvatskoj. SDS BiH i njeno političko rukovodstvo na čelu s Karadžićem bili su za očuvanje Jugoslavije, dok je s druge strane HDZ BiH željela konfederaciju suverenih država. Smisao SDA

¹ MLIVONČIĆ, *Zločin s pečatom*, 25.

² HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 18.

temeljen je na osmanskoj tradiciji te je ona željela postati strankom jugoslavenskih Muslimana.³

U drugoj polovici 1990. organiziraju se konvencije stranaka u Mostaru. Svaka stranka zastupala je interese svoga naroda te željela njegovu afirmaciju. Pobjedu na prvim demokratskim izborima za odbornike Skupštine općine Mostar odnijela je Hrvatska demokratska zajednica s 30 odbornika. Nakon nje slijedile su: Stranka demokratske akcije s 19 odbornika, zatim Srpska demokratska stranka s 15 odbornika, SK BiH Socijalistička demokratska partija sa 16 odbornika, Savez reformskih snaga Jugoslavije s 12 odbornika, Demokratski socijalistički savez BiH s jednim odbornikom, SSO Demokratski savez s 3 odbornika te nezavisna lista s 4 odbornika, što ukupno čini brojku od 100 odbornika.⁴

U ožujku 1991., Vlada RBiH organizirala je popis stanovništva u Bosni i Hercegovini. Organizirani su posebni timovi koji su imali zadatak pripremiti stanovništvo za predstojeći popis te su pripremljeni listići s uputama kako pristupiti popisu. Prema rezultatima provedenog popisa Mostar i njegova okolica brojali su 126 628 stanovnika. Od ukupnog broja stanovnika Muslimana je bilo 43 856, Hrvata 43 037 dok je broj srpskih stanovnika bio 23 846. Mostarski Hrvati često su osporavali taj popis tvrdeći da je bivša komunistička vlast iskrivila etničku sliku Mostara zbog pridodavanja muslimanskog prostora, ali Vlada RBiH proglasila je popis stanovništva 1991. službenim. Tijekom 1991. i 1992. istočnu obalu Mostara naselilo je 15 000 Muslimana koji su pobjegli iz istočne Hercegovine zbog srpsko-crnogorskog nasilja.

2.1. Događaji i djelovanje JNA u Mostaru tijekom 1991. godine

Nakon raspada SFRJ, Republike Srbija i Crna Gora, koje su ostale u krnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), započeli su s agresivnim napadima na preostale novoosnovane republike. Cilj toga napada u konačnici se odnosio na stvaranje mogućnosti širenje srpske države što se dovodilo u vezu s konceptom „Velike Srbije“, odnosno stvaranja uvjeta za život svih Srba u jednoj državnoj zajednici. Napade su izvodili pod krinkom zaštite ustavnog poretka SFR Jugoslavije. Srbija, na čelu s

³ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 18.

⁴ Isto, 19.

Miloševićem, plan Velike Srbije provodila je preko Jugoslavenske narodne armije (JNA) i paravojnih skupina sastavljenih od pobunjenih Srba. Te paravojne skupine u cijelosti je naoružavala sama JNA te im osiguravala logističku, vojnu i civilnu pomoć. Prostor Bosne i Hercegovine koristili su kako bi napali susjednu Hrvatsku. Cilj im je bio presijecanje Hrvatske na nekoliko pravaca te odvojeno uništavanje okruženih hrvatskih snaga. SDS BiH javno je podržala korištenje BiH u ratu protiv Hrvatske, dok su bosanskohercegovački Hrvati bili protiv rata, iako su se stotine hrvatskih mladića iz različitih dijelova BiH tijekom 1990. i 1991. javili u hrvatsku policiju. Bosanski Muslimani se, na čelu sa SDA, nisu željeli miješati u rat. Taj stav upotpunjuje i izjava stranačkog čelnika, ali i predsjednika Predsjedništva SR BiH, Alije Izetbegovića, od 6. listopada 1991. da „to nije naš rat“.⁵

U svibnju 1991. u mjestu Polog, na putu Mostar – Široki Brijeg, zaustavljena je tenkovska kolona JNA s više od stotinu tenkova i pratećih vozila. Kolona je krenula iz kasarne Sjeverni logor u Mostaru, a prvobitno odredište bila im je Dalmacija, međutim zadovoljili su se Kupresom i Kupreškim poljem.⁶ Cilj im je bio s Kupreške visoravni krenuti u napad na Hrvatsku. Kolonu tenkova, opremljenih potpunom opremom za bojno djelovanje, zaustavili su stanovnici Mostara i Širokog Brijega postavljajući pred tenkove živi zid od vlastitih tijela. Tom kolonom zapovijedao je pukovnik Milojko Pantelić, koji je bio ujedno i komandant kasarne Sjeverni logor u Mostaru. On je od Generalštaba JNA u Beogradu dobio naređenje da se barikada poruši te da se ukloni sve što bude smetalo na putu. Započeli su pregovori s mještanima Mostara i Širokog Brijega, kojima su se priključili i Stjepan Kljuić te Jerko Doko, tadašnji ministar obrane u Vladi RBiH.⁷ Predsjednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman, pokušao je okončati pregovore. On je tako obećao da će tenkovi nastaviti put prema predviđenom odredištu bez incidenata. S obzirom na to da mu mještani nisu povjerovali jer su se bojali desanta na ugroženi prostor, pregovori su se nastavili i kasno u noć. Sljedeće jutro Stjepan Kljuić i Jerko Doko dobili su naredbu iz komande JNA za Hercegovinu da dođu u komandu u Rodoč gdje je bila vojna zrakoplovna baza. Stjepan Kljuić je bio svjestan težine situacije, te šalje Aliji Izetbegoviću poziv za dolazak u Polog. Alija Izetbegović prihvaća poziv i dolazi u Mostar u pratnji Jure Pelivana, predsjednika Vlade i Alije

⁵ MARIJAN, *Domovinski rat*, 39.

⁶ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 24.

⁷ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 24.

Delimustafića, ministra MUP-a BiH. Nakon pregovora s generalima Blagojem Adžićem i Veljkom Kadijevićem (načelnikom Generalštaba i državnim sekretarom za obranu SFRJ) dogovoreno je da se kolona pusti te da mirno nastave put prema Kupresu.⁸

U srpnju 1991. započelo je javno naoružavanje srpskih dobrovoljaca u istočnoj Hercegovini. Na putu Mostar – Nevesinje, točnije u mjestu Bakračuš, transportirano je naoružanje Teritorijalne obrane Mostara⁹. Kasnije su te paravojne skupine izvršile napad na općinu Ravno u Bosni i Hercegovini te susjedni Dubrovnik i Dubrovačko zaleđe. Nakon napada na Ravno i početka agresije na BiH, Vlada R BiH i tadašnji ministar MUP-a BiH Alija Delimustafić, donijeli su odluku o aktiviranju rezervnog sastava policije, kao jedine oružane formacije koja je u tom trenutku mogla braniti Mostar od agresora.¹⁰ Agresija na Mostar službeno započinje 20. rujna 1991., a 12. studenog na izvanrednoj sjednici gradske skupštine Mostara raspravlja se o odluci da se uvede izvanredno stanje u Mostaru. Odluka je odbijena od strane oporbe i SDS Mostara uz obrazloženje da ih sigurno neće napasti „njihova“ JNA.¹¹

2.2. Mostar u razdoblju od siječnja do travnja 1992. godine

Zbog rata u Hrvatskoj, budućnost Bosne i Hercegovine postala je međunarodni problem. Uvjet za međunarodno priznanje bio je referendum na kojem je glasačima postavljeno jednostavno i izravno pitanje: „Jesu li za suverenu i neovisnu Bosnu i Hercegovinu?“¹² Srpski čelnici bili su uvjereni da se referendum neće održati. Na sjednici Skupštine 14. listopada 1991. izjasnili su se za ostanak srpskog naroda u Jugoslaviji. Radovan Karadžić rekao je da: „oni koji vode srpski narod iz Jugoslavije, zapravo vode Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se obrani ako rat bude ovdje“.¹³ Alija Izetbegović se usprotivio toj izjavi te uvjeravao prisutne kako do rata neće doći. Također je pohvalio Armiju i naglasio kako je ona potrebna u BiH.¹⁴ Unatoč tome, sljedeći dan zastupnici

⁸ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 24.

⁹ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 25.

¹⁰ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 25.

¹¹ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 26.

¹² MARIJAN, *Domovinski rat*, 41.

¹³ LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.*, 335.

¹⁴ LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.*, 335.

SDS-a napustili su Skupštinu BiH što je označilo kraj postojeće vlasti konstruirane na temelju prvih izbora. Odluka o održavanju referenduma stavljena je na glasanje. S obzirom na to da su je prihvatili svi poslanici hrvatskoga i muslimanskoga naroda, referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992. godine. Većina Muslimana i Hrvata izjasnila se za neovisnost Bosne i Hercegovine, a najveći odaziv zabilježen je u općini Široki Brijeg.¹⁵ Referendum je izazvao pažnju međunarodne javnosti te su u Mostaru američki diplomati vršili nadzor regularnosti glasanja.¹⁶

Isti taj dan, dok se održavao referendum za neovisnost, srpsko političko vodstvo sastalo se u Banskim dvorima u Banjoj Luci te prihvatilo Ustav Srpske Republike BiH, proglašen dan ranije, a samim time i Srpsku Republiku BiH.¹⁷ S obzirom na to da je na referendum izašlo 64,31% građana te se od toga 99,44% izjasnilo za neovisnost BiH, referendum je uspješno završen i Europska ekonomska zajednica 6. travnja priznaje Bosnu i Hercegovinu kao samostalnu državu. Osmog travnja Predsjedništvo socijalističke BiH donosi uredbu o promjeni naziva nove države čime je BiH postala Republika Bosna i Hercegovina. Nakon održanog referenduma o neovisnosti, JNA je pokrenuta da neutralizira rezultat i spriječi konzumaciju suverenosti.¹⁸ S obzirom na to da je JNA oružana sila SFRJ, smatra se da je riječ o izvanjskoj agresiji.

¹⁵ LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.*, 365.

¹⁶ LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.*, 365.

¹⁷ LUČIĆ, *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.*, 366.

¹⁸ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 87.

3. OSNIVANJE HVO-A I OBRANA MOSTARA U TRAVNJU 1992. GODINE

Hrvatsko vijeće obrane (HVO) osnovano je u Mostaru 8. travnja 1992. godine.¹⁹ S obzirom na to da je osnovano kao vrhovno tijelo obrane hrvatskog naroda, zadaća mu je bila zaštititi u prvom redu hrvatski narod, ali i druge narode. Osnivanje HVO-a išlo je preko HDZ-a te sustava teritorijalne obrane i milicije u dijelu općina u kojima su Hrvati činili većinski narod ili su imali dovoljan broj ljudi za organiziranje vlastitih obrambenih snaga. Osim za vojne postrojbe, naziv HVO korišten je i za upravnu strukturu HZHB-a. Iako su organiziranja Hrvata u BiH počela još 1991., HVO je kao upravno tijelo pravno utemeljen Uredbom o oružanim snagama Hrvatske zajednice Herceg - Bosne 3. srpnja 1992. godine. Članovi HVO-a bili su svi građani koji organizirano i sukladno međunarodnom pravu sudjeluju u otporu protiv neprijatelja, a bilo ih je oko 45 000.²⁰

Isprva se HVO sastojao od općinskih stožera, ali oni su ukinuti krajem 1992. pa se HVO od tada sastoji od Glavnog stožera s pristožernim postrojbama i četiri operativne zone. Predsjednici Tuđman i Izetbegović dogovorili su se na sastanku u Zagrebu 21. srpnja 1992. da HVO postane „sastavni dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine“. Na sjednici održanoj 6. kolovoza 1992. Predsjedništvo RBiH priznalo je HVO sastavnim dijelom Armije BiH, što je potvrđeno uredbom sa zakonskom snagom. To je značilo da su sastavni dio Armije „postrojbe Hrvatskog vijeća obrane kao i drugi naoružani sastavi koji se stave pod jedinstvenu komandu Armije“.²¹

Glavni stožer HVO-a nalazio se u Grudama, a prvim zapovjednikom imenovan je Ante Mikulić, bivši pukovnik JNA. U sklopu Glavnog stožera nalazile su se postrojbe za posebne namjene (PNP) i antiterorističke grupe (ATG). Po naređenju zapovjednika Glavnog stožera, osnovane su i operativne zone, tj. upravna i operativna tijela Hrvatskog vijeća obrane. Do kraja 1992. osnovane su četiri operativne zone: „Jugoistočna Hercegovina“ sa sjedištem u Mostaru, „Sjeverozapadna Hercegovina“ sa sjedištem u Tomislavgradu, „Srednja Bosna“ sa sjedištem u Travniku i „Bosanska

¹⁹ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 169.

²⁰ Isto, 170.

²¹ Isto, 170.

Posavina“ sa sjedištem u Orašju. Razlog njihova osnivanja bio je učinkovitije funkcioniranje oružanih snaga na razini pojedine regije. Važno je napomenuti da je u sklopu Hrvatskog vijeća obrane bilo i dosta Muslimana, iako je to službeno bila vojska Hrvata u Bosni i Hercegovini.²²

Početak travnja 1992. stanje u Mostaru postaje alarmantno. Pripadnici JNA postavljaju barikade na glavnim putnim prilazima Mostaru te zlostavljaju civilno stanovništvo. Gradske vlasti traže od najviših organa državne vlasti da pomognu oko smirivanja situacije u Mostaru.²³ Tim povodom organiziran je sastanak u Vili „Neretva“, kojem su prisustvovali: Fikret Abdić, član Predsjedništva, ministar Milan Simović, general Momčilo Perišić, komandant Užičkog korpusa i Miloško Pantelić, komandant kasarne Sjeverni logor u Mostaru. Ispred grada Mostara bili su: Milivoje Gagro, predsjednik Općine Mostar, Savo Zimonjić, dopredsjednik Općine, Fikret Bajrić, predsjednik Izvršnog odbora SO Mostar i Ismet Hadžiosmanović, predsjednik Regionalnog odbora SDA za Hercegovinu.²⁴ Sastanak je prekinut eksplozijom tzv. Cisterne - bombe postavljene uz zid kasarne Sjeverni logor od strane JNA. Ta eksplozija za mnoge stanovnike Mostara označavala je alarm za obranu svoga grada. Par dana nakon tog incidenta, točnije 9. travnja 1992. osnovan je Krizni štab Mostar te proglašena neposredna ratna opasnost na području Mostara. Članovi Kriznog štaba bili su: Milivoj Gagro, Boro Puljić, Zijad Demirović, Ismet Hadžiosmanović, Savo Zimonjić, Mato Nikolić, Mehmed Behmen, Murat Prašo, Josip Jole Musa, Fikret Bajrić, Viktor Stojkić, Roko Markovina i Šemsudin Hasić.²⁵ Budući da je postalo jasno da se više ne može postići nikakav sporazum te da JNA već ima formiranu liniju napada na Mostar, počelo se s pripremom za obranu grada. Prva linija obrane uključivala je jugoistočnu stranu grada (Šarića harem - glavna ulica- lijeva obala Neretve), a preuzela ju je patriotska liga- četa „Luka“, jugozapadnu stranu grada (Brkića most - Donja mahala - Stari most) pod komandom patriotske lige - čete „Mahala“, zapadni dio grada koji se protezao od obale Neretve od Starog mosta pa do Mosta na Musali, a njega je branila patriotska liga - četa „Cernica“, istočni dio se protezao od glave ulice preko

²² MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 171.

²³ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 45.

²⁴ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 45.

²⁵ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 45.

obilaznog puta pa do kasarne Konak, a branila ga je patriotska liga- četa „Carina“.²⁶ Komandu nad muslimanskim četama preuzeo je Samostalni bataljon obrane grada na čelu sa Suadom Ćupinom. Logističku potporu u hrani i naoružavanju osiguravao je Izvršni odbor SDA Mostar i Općinski stožer HVO Mostar.²⁷ JNA i pripadnici srpske TO neprestano su granatirali grad. Uništene su mnoge važne javne ustanove, a bilo je i mnogo civilnih žrtava. To je potaklo branitelje na još jači otpor pa su se počeli bilježiti i uspjesi. Broj branitelja se iz dana u dan povećavao.

U drugoj polovici travnja došlo je do prenapučenosti Mostara zbog dolaska izbjeglica iz drugih gradova Hercegovine. Krizni štab zbog toga je organizirao smještanje izbjeglica u hotele u Republici Hrvatskoj. Među izbjeglicama bio je i velik broj vojno sposobnih muškaraca koji su pobjegli iz Mostara. Oni su iskoristili priliku da pobjegnu na more i ostave svoje sugrađane, vjerujući da će rat ionako brzo završiti. Krajem travnja Krizni štab Općine Mostar donio je odluku da se JNA i druge paravojne skupine koje djeluju s njom proglase kao neprijateljske i okupatorske formacije na području općine Mostar te da se obrana Mostara ubuduće povjerava HVO-u - Općinskom stožeru Mostar. Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine nije reagiralo na ovu odluku pa se odluka smatrala važećom.²⁸

²⁶ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 46.

²⁷ Isto, 47.

²⁸ Isto, 48.

4. OPERACIJA „LIPANJSKE ZORE“

U svibnju 1992. srpska strana uspjela je osvojiti lijevu obalu Neretve. Napad je izveden iz smjera Sjevernog logora, iz smjera Južnog logora, aerodroma Ortiješ te heliodroma Rodoč. Napad na spomenuti dio mostarskog područja bio je vođen od strane generala JNA Momčila Perišića. Pripadnici HVO-a, u tom trenutku Hrvati i Muslimani, su uspijevali odbijati napad 12 sati, ali nakon toga došla je naredba da se povuku na desnu obalu. U tom masakru srušena je većina mostova u Mostaru. Za vrijeme napada na lijevoj obali Mostara, dolazi do konsolidacije boraca branitelja Mostara. Komandu Samostalnog bataljona, umjesto Suada Ćupine, preuzima Arif Pašalić po dogovoru sa SDA Mostara i Glavnim stožerom HVO Mostara.²⁹ U to vrijeme dolazi i do promjena u Glavnom stožeru HVO Mostara. Tako je za zapovjednika obrane grada postavljen Jasmin Jaganjac, odlukom broj 209 od 10. svibnja 1992., potpisane od generala zbora Janka Bobetka, glavnog zapovjednika HVO-a i Mate Bobana, predsjednika HVO-a, koji u vojnom smislu objedinjava obranu grada.³⁰ Jaganjac je na to mjesto postavljen isključivo jer je bio Musliman. Time je hrvatska strana nastojala privući veći broj Muslimana u HVO.

Operacija kojom se trebao osloboditi Mostar započela je 7. lipnja 1992. i nazvana je „Lipanske zore“. To je bila zajednička akcija HVO-a, Hrvatske vojske i Hrvatskih obrambenih snaga s oko 45000 vojnika. Nasuprot njima djelovala su četiri korpusa JNA. Cilj operacije „Lipanske zore“ bilo je oslobađanje doline Neretve do Mostara. Nakon desetominutne topničke pripreme, neprijatelj je napadnut glavnim pravcem iz Metkovića prema selima Klepci i Prebilovci i pomoćnim pravcima iz sela Dretelj prema selima Počitelj i Hotanj, pa prema Prebilovcima.³¹

Operacije su započele dvije borbene grupe koje su se spojile u selu Hotanj. Uspješnim djelovanjima diverzantskih grupa, prvi dan akcije u popodnevnim satima pod kontrolu obrambenih snaga došlo je šire područje rijeke Bregave. Ipak, u prva dva dana akcije, tijekom borbenih djelovanja poginulo je deset pripadnika hrvatskih snaga.

²⁹ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 64.

³⁰ HADŽIOSMANOVIĆ, *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, 64.

³¹ MARIJAN, *Domovinski rat*, 290.

Sljedećih dana nastavljeno je napredovanje hrvatskih snaga, te su 11. lipnja oslobođeni Domanovići, a 13. lipnja bio je oslobođen i grad Stolac. Do 14. lipnja 1992. postignut je cilj oslobađanja oko lijeve i desne obale Neretve, uključujući Čaplinu i Stolac.³²

Na području općine Mostar od 11. lipnja započela je druga etapa operacije u kojoj su na pravcu djelovanja sudjelovale snage HVO-a Mostar i snage OZ „Jugoistočna Hercegovina“. Spajanjem snaga 4. brigade i HVO-a Mostar sa snagama koje su nastupale iz pravca Čapljine, operacija „Lipanjke zore“ završena je 26. lipnja 1992. godine.³³

Operacijom „Lipanjke Zore“, također poznatom i pod nazivom „Čagalj“, oslobođena je dolina Neretve, cijela općina Mostar i grad Mostar, odnosno 1800 četvornih kilometara okupiranog teritorija. Operacija je označila prvi poraz JNA u BiH, a u povijesnom kontekstu smatra se prekretnicom rata u BiH te operacijom kojom su spriječeni napadi agresora na južnu Dalmaciju, a time dijelom i na srednju Dalmaciju, čime je Dalmacija spašena od katastrofe. Važnost pobjede još je veća jer je na oslobođenom području bila iznimno velika koncentracija postrojbi JNA, njihovog naoružanja i objekata.

³² RADELIĆ, Zdenko, MARIJAN, Davor, BARIĆ, Nikica, BING, Albert, ŽIVIĆ, Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 125.

³³ Isto, 126.

5. OSNIVANJE I DJELOVANJE 4. KORPUSA ARMIJE BIH

Muslimani svoje vojno organiziranje nisu počeli preko Teritorijalne obrane već preko paravojne stranačke formacije „Patriotska liga“. O njezinom djelovanju prije sredine 1992. jako se malo zna. Prema nekim tvrdnjama osnovana je 1. ožujka 1991. u Sarajevu. Nakratko je preuzela naziv Teritorijalna obrana BiH koji će 23. lipnja 1992. biti promijenjen u Armija BiH. Armiju BiH je u lipnju činilo 131 528 vojnika. Najviše je bilo Muslimana te nešto Hrvata i Srba. Sastojala se od štabova (Glavni štab Oružanih snaga, okružnih štabova obrane i općinskih štabova obrane), komandi, postrojba (vodova, četa - baterija, odreda, divizijuna, eskadrila, baza, pukova, brigada, divizija i korpusa) te ustanova za znanstveno- istraživački rad, obuku i logističko osiguranje.³⁴

U drugoj polovini srpnja 1992. započinje osnivanje operativnih skupina Armije BiH. One su služile kao privremeni sastav koji će se u rujnu te iste godine transformirati na korpusnu strukturu. Osnovat će se pet korpusa, a to su: 1. za Sarajevo i okruženje, 2. za tuzlansko područje i sjeveroistočnu Bosnu, 3. za srednju Bosnu, 4. za Hercegovinu i jugozapadnu Bosnu, 5. za zapadnu Bosnu.³⁵

Sljedeće godine osnovan je još i 6. korpus sa sjedištem u Konjicu, a sastojao se od ostataka 1., 3. i 4. korpusa. Godinu nakon (1994.) osnovan je i posljednji, odnosno sedmi korpus za područje središnje Bosne od dijela snaga 3. korpusa.³⁶

Četvrti korpus Armije BiH (dalje: 4. korpus), koji je najbitniji za ovaj rad, osnovan je u Mostaru u studenom 1992. godine. Komandant je bio Arif Pašalić, a njegovi pomoćnici bili su Sulejman Budaković i Ramiz Drekoć. Zona djelovanja bio je prostor Mostara, Jablanice, Konjica i istočni dio općine Prozor. Korpus se sastojao od: 41. motorizirane brigade u Mostaru, 42. brdske brigade „Bregava“, 43. brdske brigade u Konjicu, 44. brdske brigade u Jablanici, 45. brdske brigade u Parsovićima, 49. brdske istočnohercegovačke brigade, 50. Artiljerijsko - raketne brigade, bataljuna „Prozor“, bataljuna Vojne policije te općinskih štabova obrane Čapljina, Jablanica, Konjic i Prozor.

³⁴ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 178.

³⁵ Isto, 179.

³⁶ Isto, 179.

Formiranjem 6. korpusa postrojbe s područja Jablanice i Konjica ušle su u njegov sastav. Četvrti korpus sveden je na sastave na području Mostara i okolice; Blagaj, Buna i Drežnica.³⁷

³⁷MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 182

6. ODNOSI HVO-A I ARMİJE BIH U MOSTARU TIJEKOM SIJEČNJA 1993. GODINE

Krajem 1992. došlo je do promjene odnosa između HVO-a i Armije BiH. Promjena je bila vidljiva uglavnom na lokalnoj razini. Muslimani stječu simpatije međunarodne javnosti i žele unutarnje uređenje BiH sve više podrediti svojim ciljevima, tj. stvaranju centralističke države po uzoru na bivšu SFRJ, u kojoj bio oni preuzeli ulogu „vodećega“ naroda. Tome u prilog im ide i činjenica da su Srbi smanjili napade s obzirom na to da su ostvarili ciljeve svoje agresije. Muslimani osnažuju Armiju BiH tako da ona postaje najbrojnija bosansko-hercegovačka oružana sila koja je krajem ljeta 1992. brojala 170 000 vojnika, na čelu sa Seferom Halilovićem.³⁸

S obzirom na to da se nije moglo doći do kompromisnog rješenja, Muslimani su vršili pritisak na HDZ BiH da prizna Bosnu i Hercegovinu kao muslimansku nacionalnu državu u kojoj bi Hrvati bili nacionalna manjina.³⁹ To je dovelo do prvih sukoba između HVO-a i Armije BiH koji su izbili već krajem srpnja. Tada je Armija BiH krenula u zauzimanje pretežno hrvatskih naselja unutar Sarajeva koji su bili pod kontrolom HVO-a (Bare, Azići, Stup, Otes, Doglode), smatrajući da ima vojnu nadmoć nad bosanskohercegovačkim Hrvatima.⁴⁰ Taj pokušaj završen je neuspješno. Osim toga, u kasnijem protuudaru srpska vojska osvojila je navedena područja.

Početkom studenog 1992. postignut je načelni dogovor u kontekstu uređenja zapovjednog odnosa između dviju vojnih formacija na lokalnoj razini. Prema njemu mandat za formiranje zajedničkog zapovjedništva trebao je ovisiti o teritoriju na kojem određena vojna formacija ima već ustroj. Primjerice ako HVO na nekom teritoriju ima jači vojni ustroj, onda njemu pripada i mandat i obrnuto. Također, povod za sukob bio je i Nacrt ustava za BiH nastao krajem listopada 1992. godine. Prema njemu je Bosna i Hercegovina zamišljena kao federativna država sa sedam do deset provincija. Muslimani, koji su i sami sudjelovali u izradi Nacrta, oduševljeno su ga prihvatili, dok su ga Hrvati samo načelno prihvatili.⁴¹

³⁸ MRDULJAŠ, *Politička dimenzija hrvatsko- muslimanskih/bošnjačkih odnosa tijekom 1992. godine*, 858.

³⁹ Isto, 859.

⁴⁰ Isto, 859.

⁴¹ Isto, 860.

Tijekom siječnja 1993. lokalno muslimansko političko, vojno i vjersko vodstvo održalo je niz sastanaka na kojima je zauzet stav da Muslimani ne sudjeluju u organima zajedničke vlasti grada Mostara. Kao imperativ postavljen je stav koji je tada prevladavao kod lokalnog muslimanskog vodstva, a to je podjela Hercegovine na tri nacionalne provincije s muslimanskom provincijom u dolini Neretve uključujući i grad Mostar.⁴² Petog siječnja 1993. poslano je pismo Aliji Izetbegoviću, gdje je poručeno da će doći do potpune mobilizacije Muslimana ako to bude potrebno. Navedeno pismo potpisano je od strane Zijada Demirovića u ime SDA, hercegovačkog muftije Hadži Seida ef. Smajkića i predsjednika Vijeća Muslimana Hercegovine Faruka Čupine. Od tada su počele napetosti što je rezultiralo sve češćim sukobima. Zapovjednik 4. korpusa, Arif Pašalić, preko radija najavio je da će Mostar biti oslobođen od nemuslimanskog življa. Također Muslimani su počeli napuštati redove HVO-a te prve crte obrane od srpskih agresora. U gradu su zoljom gađali kombi s vojnicima HVO-a te neke od njih su maltretirali i oduzimali im osobne stvari.⁴³

⁴² Skupina autora, *DOSSIER: Zločini muslimanskih postrojbi nad Hrvatima u BiH 1992.-1994.*, 103.

⁴³ Isto, 104.

7. PRIPREME ARMIJE BiH ZA PREUZIMANJE NADZORA NAD MOSTAROM

Pripreme za napad Armije BiH na HVO počele su u ožujku 1993. godine. Četvrti korpus počeo je dizati tenzije u području gdje ima svoju vojsku. U travnju dolazi do sukoba oko crte razgraničenja između 1. mostarske brigade Armije BiH i 2. brigade HVO-a na području Bijela - Nazdžarić Mahala - Ledenice. Armija BiH počela se žaliti kako HVO diže tenzije iako su oni zapravo počeli osiguravati most u Biloj i na Drežnici te koncentrirati vojnike u zgradi izgorjele Privredne banke Sarajevo na Korzu.⁴⁴

Tenzije su dodatno pojačane nakon što je HVO zatvorio sve prilaze Mostaru zbog nepovoljne situacije u Jablanici i Konjicu. Komanda 4. korpusa lažno je optužila HVO da su im u borbama pomagale 116. splitska brigada, Neretvanska brigada i tri minobacačke bitnice Hrvatske vojske iz Imotskog. Prema izjavama Armije BiH: „Hrvatsko vijeće obrane optuženo je da je isključivi krivac za sve što se zbiva i da je sve to odraz rata čiji su uzročnici Milošević s idejom Velike Srbije i Tuđman sa željom da stvori Nezavisnu državu Hrvatsku ili Banovinu Hrvatsku, i to sve na račun BiH i Muslimana“. Također tvrdili su da su tenzije počele 3. travnja kada je Vlada HZHB-a donijela odluku o podređivanju Armije BiH prema Vance - Owenovom planu.⁴⁵

Pravi sukob dogodio se 19. travnja, a nekoliko dana prije toga OZ „Jugoistočna Hercegovina“ naredila je 2. brigadi HVO-a da izvede akciju „Drežanjka“ u kojoj su trebali razoružati sve Muslimane u Drežnici. Na taj način željelo se spriječiti da Armija BiH pomogne svojim snagama oko Jablanice i tako veže snage HVO-a za Mostar.⁴⁶ Šesnaestog travnja HVO je otvorio vatru na komande 4. korpusa i 41. motorizirane brigade Armije BiH. Nakon toga počinje sukob između Armije BiH i HVO-a u središtu Mostara, odnosno u blizini novog mosta Musala te na južnom dijelu Cernice i području Ribarnice.⁴⁷

Nakon obostranih intervencija i prestanka sukoba, Komanda 4. korpusa šalje u Sarajevo izvještaj da su napadnuti i da su u tom napadu sudjelovali dijelovi 114. splitske brigade HV-a, iako postoje jake indicije da je sukob izazvala 41. motorizirana brigada.

⁴⁴ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 281.

⁴⁵ Isto, 281.

⁴⁶ Isto, 282.

⁴⁷ Isto, 283.

Tome ide u prilog činjenica da je ona zapovjedila obranu koja je predviđala i prelazak u napad te spajanje sa snagama u Blagaju i zauzimanje brda Hum i vojarne Sjeverni logor. Sljedeći dan, točnije 20. travnja, Armija BiH postavila je punkt na mostu Bijela i blokirala prolaz pripadnicima HVO-a te ponovno optužila HVO da predvodi napade. Posredovanjem predstavnika UN-a, stanje se privremeno smirilo. Postignut je dogovor kojim je naređeno povlačenje vojske u vojarne i uklanjanje postavljenih zaklona za borbu. Armija BiH, unatoč dogovoru, nije se iselila iz svih objekata. Također trebalo je razmijeniti sve uhićene, što na kraju nije provedeno. HVO se žalio UNPROFOR-u da nemaju odgovarajućeg sugovornika u Armiji BiH, već se sve svodi na „komisijska priopćenja“ i zahtijevanja Armije BiH da se oslobodi svaki Musliman, bez obzira koliki je kriminalac. Armija BiH odgovorila je na ove napade, govoreći kako HVO zlostavlja muslimansko stanovništvo te se ponašaju kao da Armije BiH nema na tom prostoru.⁴⁸

⁴⁸ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 283.

8. SVIBANJSKI SUKOB HVO-A I ARMIJE BIH

Pripadnici HVO-a i Armije BiH su u svibnju 1993. održavali primirje, no s obje strane nije nedostajalo pritužbi na ponašanje protivnika. Armija BiH i dalje je optuživala HVO da prijete Muslimanima da će im se osvetiti za svakog ubijenog Hrvata na području Konjica i Jablanice. Već početkom svibnja Armija BiH napala je vozilo 2. brigade HVO-a gdje je jedan vojnik HVO-a poginuo, a sedam ih je ranjeno. Spomenuti vojnici bili su muslimanske nacionalnosti. Zapovjedništvo OZ „Jugoistočna Hercegovina“ optužilo je Armiju BiH da se ne drži dogovora te da razoružava i otima hrvatske vojnike, iako su oni to uporno negirali.⁴⁹

Tko je prvi počeo sukob teško je reći. Prema nekim podacima zapovjednik OZ „Jugoistočna Hercegovina“ zapovjedio je 7. svibnja da se sva oruđa 2. lakog topničko-raketnog divizijuna protuzračne obrane stave u najveći stupanj bojne spremnosti, a zapovjedništvo izmjesti u Pedagošku akademiju.⁵⁰ Zapovjedio je dovlačenje tenka T-55 na lokalitet Cim – Smrčenjaci i odobrio da ATG „Juka“ iz skladišta izuzme 10 automatskih pušaka.⁵¹ Istog je dana brigadi „Knez Domagoj“ zapovjedio da jednu bojnu drži u pripravnosti u području Gubavice radi „izvršenja zadaće u Malom Polju“, a brigadi „Stjepan Radić“ da dvije bojne drži u bojnoj spremnosti u Čitluku i Ljubuškom. Zapovijedi je trebalo provesti do osam sati 8. svibnja.⁵² Od brigada u OZ „Jugoistočna Hercegovina“ 8. svibnja zatraženo je da žurno daju podatak o stanju u skladištima pješackog i topničkog streljiva te protuoklopnih oruđa i granata. Istoga je dana i sanitetu OZ „Jugoistočna Hercegovina“ dana zapovijed za punu bojnu spremnost.⁵³ S druge strane načelnik Štaba Komande 4. korpusa 8. svibnja obavijestio je ŠVK i Pašalića u Sarajevu da je izdao „potrebne zadatke“. ⁵⁴ U operativnom izvješću korpusa ponovljeno je da je stanje u Mostaru teško, da je život zamro i da „prijeti da zaista eskalira u sukob

⁴⁹ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 282.

⁵⁰ Isto, 283.

⁵¹ Isto, 283.

⁵² Isto, 283.

⁵³ Isto, 284.

⁵⁴ Isto, 284.

širih razmjera“. Hrvatska vojska optužena je da stoji iza postupaka HVO-a i da su snage korpusa u pripravnosti da odgovore na eventualni napad Hrvatske vojske i HVO-a.⁵⁵

Sukob je započeo 9. svibnja, a UNPROFOR je optužio HVO da je prvi napao. S druge strane pak HVO tvrdi da je Armija BiH prva napala zbog njenog napada na Bokševicu 9. svibnja. Na strani HVO- a sudjelovali su dijelovi 2. i 3. brigade, dijelovi pukovnije „Bruno Bušić“, bojne „Ludvig Pavlović“, „Kažnjeničke bojne“, ATG-a Juke Prazine, Vojne policije, dijelovi 1. i 4. brigade HVO-a, postrojbe specijalne namjene policijskih uprava Livno i Mostar.⁵⁶

Prvi dan sukoba HVO je zaposjeo Jasenjane te uspio odbiti napade Armije BiH. Zatim su blokirali sve izlaze iz Mostara prema Čapljini i Čitluku. Armija BiH uspjela je ipak ovladati selom Grabovica i tako otkloniti opasnost od presijecanja prometnice Jablanica- Mostar. Sljedeći dan HVO okružio je Komandu 4. korpusa u zgradi Vranice, a 2. brigada HVO-a izbila je do mosta preko Neretve za Drežnicu, ali tu su zaustavljeni. Drugi dio snaga napadao je od hotela „Mostar“ prema Staroj gimnaziji i od franjevačke crkve prema Starom mostu. Tog dana HVO izgubio je 116 vojnika Muslimana koji su dezertirali iz 2. brigade HVO-a na stranu Armije BiH zajedno sa svojim naoružanjem. Treći dan borbe HVO ovladao je dijelom Mostara na desnoj obali Neretve, osim dijela oko Starog Mosta, zauzeo je sjedište 4. korpusa te zarobio 13 vojnika. Na lijevoj obali držali su vojarnu Sjeverni logor. Crta razgraničenja sada je bila zatvor u Šantićevoj – Bulevar revolucije - Šemovac. Prema sporazumu o prekidu neprijateljstva između Armije BiH i HVO-a donesenom 12. svibnja dogovoreno je da se snage Armije BiH povuku u vojarne u Južni logor i Konak, a HVO i zapovjedništvo OZ „Jugoistočna Hercegovina“ u Sjeverni logor i Heliodrom. Međutim Armija BiH nije poštovala taj dogovor.

Šesnaestog svibnja nastavljene su jače borbe i u njima je HVO imao 8 poginulih i 38 ranjenih vojnika. Dvadeset petog svibnja sastala se Komisija za razmjenu civila. Na sastanku je dogovoreno da se do 15 sati sljedećeg dana puste svi civili. Iako muslimanska strana prvotno nije ispoštovala taj dogovor, krajem svibnja obje su strane počele puštati privedene civile i zarobljene vojnike.⁵⁷

⁵⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 285.

⁵⁶ Isto, 285.

⁵⁷ Isto, 286.

9. OPERACIJA „NERETVA 93“

Ljeto 1993. proteklo je dinamično na ratištu. Uspjeh HVO-a i Armije BiH bio je izjednačen. Neke borbe su završile u korist HVO-a, a neke u korist Armije BiH. Međutim pobjednik sukoba još uvijek se nije znao. Krajem kolovoza HVO je srušio klapnu na brani Hidroelektrane Mostar i ispuštanjem velike količine vode ugrozio dio položaja Armije BiH nizvodno u Mostaru te otklonio opasnost za svoje položaje u Bijelom polju.⁵⁸ Komanda 6. korpusa Armije BiH ojačala je 4. korpus odredom „Zulfikar“ i oni se spremaju napasti na pravcu selo Vrđi - selo Domazeti i izbiti na crtu selo Planinica - selo Podine kako bi napali sjeverno predgrađe Mostara i Raštane. Taj plan bio je uvod u operaciju „Neretva 93“ za koju je bio zadužen tim ŠVK-a Armije BiH s načelnikom Saferom Halilovićem. U operaciji su trebali sudjelovati: 300 vojnika iz gardijske brigade Delta, 9. i 10. brdske brigade i 2. Samostalnog motoriziranog bataljuna iz Sarajeva.⁵⁹ Svoje snage 4. korpus podijelio je u pet operativnih grupa: Jug-1, Jug-2, Centar, Sjever-1, Sjever-2. Grupa Jug-1 dobila je zadatak zauzeti šire područje Dubrave i Gubavice te omogućiti oslobađanje privremeno okupiranih teritorija i povratak protjeranog stanovništva. Grupa Jug-2 imala je zadatak zauzimanja aerodroma Ortiješ, dok je zadatak grupe Centar bio zauzimanje brda Hum. Time su željeli stvoriti uvjete za „oslobađanje Mostara“. Grupa Sjever-1 bila je zadužena za napad na područje Bačina, Raštana, Đubranima i Planinice. Posljednja operativna grupa, Sjever-2 dobila je zadatak zaposjedanje Vrda i stvaranje osnovice za završni napad.⁶⁰

Operaciju je vodio Safer Halilović s Izdvojenog komandnog mjesta ŠVK-a Armije BiH u Dobrom polju. Osim prethodno spomenutih, u operaciji su sudjelovali i specijalni sastavi „Muderis“, „Akrep“, „Silver Fox“, bataljun Drežnica iz 47. brigade te su dovedena pojačanja iz Sarajeva. Prikupljeno je oko 1000 vojnika. Tijekom priprema za napad skupina vojnika iz 9. brdske brigade Armije BiH ubila je u selu Grabovica 32 civila hrvatske nacionalnosti.⁶¹

U HVO-u su bili svjesni da Armija BiH priprema napad na sjeverni sektor te su o tome obavijestili UNPROFOR i svoje snage stavili na najveću razinu spremnosti.

⁵⁸ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995.*, 293.

⁵⁹ Isto, 293.

⁶⁰ Isto, 294.

⁶¹ Isto, 295.

Operacija „Neretva 93“ započela je 14.9.1993. napadom odreda „Zulfikar“ na crtu obrane brigade HVO-a Grude u Vrdima na dijelu Golubić - Zaružje, a zatim i na crtu susjedne brigade Široki Brijeg.⁶² Muslimanske snage uspjele su osvojiti kote Kličana gruda, Ištet, Ilkina gruda, Golubić i Medvjed. Kasnije je kota Medvjed uspješno vraćena uz pomoć dijela „Kažnjeničke bojne“. Pet dana nakon Armija BiH ponovno osvaja kotu Medvjed i jednu kotu na Jedrinu, ali samo dan nakon toga HVO uspijeva vratiti Medvjed, Jedrine, Veliku i Malu Vljaju. Kako je borba za Vrda ulazila u svoju završnicu, 4. korpus počinje operaciju „Neretva 93“ na užem području Mostara. Dobili su potporu Hercegovačkog korpusa, koju su dogovorili Safet Oručević, Fatima Leho i Šefkija Džiho. Armija BiH uspjela je 20. rujna zauzeti mjesto Raštane koje su snage 1. i 2. gardijske skupine uz pomoć „Kažnjeničke bojne“ vratile već 23. rujna. Ujutro, 24. rujna crta je uvezana i HVO je potpuno vratio sve izgubljene položaje.⁶³ Paralelno s tim vodile su se borbe na Humu. Armija BiH zauzela je Višnjicu, ali su hrvatske snage zaustavile napad na Avijatičarski most i na prometnicu Mostar- Buna- Čapljina. Uz pomoć dijela satnije 2. gardijske brigade Hrvatske vojske u cijelosti su vraćeni prethodnog dana izgubljeni položaji u Višnjici, Stotini i Koloniji. Tako da je operacija „Neretva 93“ doživjela potpuni slom. Armija BiH je u toj operaciji, točnije samo u povlačenju, imala više od 30 poginulih i oko 100 ranjenih, a HVO je imao 23 poginula i 83 ranjena. Nakon početne euforije zbog uspjeha 20. rujna 1993., i neugodnog trijeznjenja nakon poraza idućeg dana, Komanda 4. korpusa prijavila je 23. rujna HVO Španjolskoj bojni UNPROFOR-a za razaranje Mostara teškim topništvom.⁶⁴ Granatiranje Mostara poslužilo im je kao dobar razlog da prekinu sve kontakte s Hrvatskim vijećem obrane.

⁶² MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 295.

⁶³ Isto, 297.

⁶⁴ Isto, 297.

10. JESEN I ZIMA NA MOSTARSKOM BOJIŠTU

Jesenski i zimski mjeseci protekli su mirnije od ljetnih na mostarskom bojištu. Snage su se reorganizirale i nije bilo znatnijih pomaka na crti bojišta, iako su se u Mostaru stalno vodile ulične borbe. U listopadu su muslimanske snage privremeno zauzele Arapovo brdo, ali ono je odmah nakon dva dana vraćeno. Sada se crta protezala pravcem Velika Vlajna - Mala Vlajna - Medvjed – Kuk - Vidakovićev strug - Zaružje. Za držanje crte angažirane su snage brigade Grude, skupine iz brigade Široki Brijeg, 2. brigade HVO-a te PPN-ova „Ludvig Pavlović“ i „Grdani“. ⁶⁵

Najvažniji događaj na mostarskom bojištu u jesen 1993. bio je rušenje Starog mosta na Neretvi. Most je srušen 9. studenog 1993. godine. Rušenje se pripisuje tročlanoj posadi tenka HVO-a (dva Hrvata i jedan Musliman). ⁶⁶ Jedan je bošnjački vojnik, koji je tada čuvao stražu, rekao kako su hrvatski tenkovi dva dana gađali most, dok njegovo mramorno kamenje nije potonulo u rijeku. ⁶⁷ Posljednje jače borbe vođene su u prosincu 1993. godine. Pred sam Božić, Armija je napala hrvatske položaje u Bijelom polju, ali je i ovaj napad, kao i mnogi drugi, završio bez uspjeha.

Sukob HVO-a i Armije BiH završio je potpisivanjem Washingtonskog sporazuma, 18. ožujka 1994. godine. Sporazum su potpisali predsjednici Franjo Tuđman i Alija Izetbegović. Ovim je sporazumom dogovoreno primirje između Armije BiH i HVO-a. Prije samog potpisivanja ugovora, potpisan je preliminarni Sporazum o stvaranju Federacije Bosne i Hercegovine koja će omogućiti konfederaciju s Republikom Hrvatskom. Potpisali su ga dr. Mate Granić, dr. Haris Silajdžić i Krešimir Zubak. Dogovorili su se da će biti osnovan Prijelazni odbor na visokoj razini koji će poduzeti hitne i konkretne korake s ciljem osnivanja Federacije i Konfederacije. ⁶⁸ To je bila prva etapa u uređenju Bosne i Hercegovine, ona druga trebala je uključivati i srpsku stranu.

⁶⁵ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 298.

⁶⁶ MARIJAN, *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, 298.

⁶⁷ RATHFELDER, *Rat u Bosni i Hercegovini: reportaže i zapisi*, 189.

⁶⁸ KOMŠIĆ, *Preživljena zemlja: Tko je, kada i gdje dijelio BiH*, 359.

Prilikom potpisivanja Washingtonskog sporazuma, Ivo Komšić navodi kako su: „strepili da će predstavnici Europske Unije doći s idejom o teritorijalnom razgraničenju sa Srbima, i to po postocima koje su oni utvrdili - 33:17:50. Međutim razgovor je tekao u drugom smjeru. Nitko nije spominjao postotke i teritorije. Naš zaključak bio je da taj vrući krumpir još nitko ne želi uzeti u ruke“.⁶⁹

⁶⁹ KOMŠIĆ, *Preživljena zemlja: Tko je, kada i gdje dijelio BiH*, 360.

11. Zaključak

Rat u Mostaru kompleksna je i složena tema. Iako je počeo kao sukob JNA i HVO-a, u kojem su se nalazili i Muslimani, završio je sukobom između HVO-a i Armije BiH, odnosno Hrvata i Muslimana. JNA označena je kao agresor s obzirom na to da je ona napala Mostar, a potom i cijelu BiH s ciljem proboja na teritorij Republike Hrvatske. Prvi napad dogodio se na selo Ravno, u istočnoj Hercegovini u studenom 1991. godine. Razaranje Mostara kreće nakon održanog referenduma o neovisnosti Bosne i Hercegovine. Glavnu ulogu u obrani Mostara imao je HVO, osnovan u travnju 1992. godine. Operacijom „Lipanjске zore“, uspijevaju nanijeti prvi poraz JNA.

Krajem 1992. i početkom 1993., dolazi do promjene u odnosima između HVO-a i Armije BiH. Inače saveznici, sada se okreću jedni protiv drugih te tako ovaj rat dobiva drugu dimenziju. U svibnju 1993. vodili su se najveći sukobi između HVO- a i Armije BiH.

U rujnu 1993. Armija BiH započinje operaciju „Neretva 93“. Operacija je ubrzo doživjela slom, a Armija velike gubitke. Krajem godine dolazi do laganog zatišja. Borbe se i dalje vode, ali s puno manjim intenzitetom. Značajan događaj bio je rušenje Starog mosta, 9. studenog 1993., a pozadina toga događaja još uvijek nije poznata.

Sukob HVO-a i Armije BiH završio je potpisivanjem Washingtonskog sporazuma, 18. ožujka 1994. godine. Sporazum su potpisali predsjednici Franjo Tuđman i Alija Izetbegović. Ovim je sporazumom dogovoreno primirje između Armije BiH i HVO-a. Prije samog potpisivanja ugovora, potpisan je preliminarni Sporazum o stvaranju Federacije Bosne i Hercegovine koja će omogućiti konfederaciju s Republikom Hrvatskom. To je bila prva etapa u uređenju Bosne i Hercegovine, ona druga trebala je uključivati i srpsku stranu.

12. Literatura

1. HADŽIOSMANOVIĆ, Ismet, (2001.), *Bošnjačko – hrvatski politički obračun*, vlast. nakl., Mostar.
2. KOMŠIĆ, Željko, (2006.), *Preživljena zemlja: Tko je, kada i gdje dijelio BiH*, Prometej, Zagreb.
3. KULENOVIĆ, Tarik, (1998.), *Pripreme za rat i početak rata u Bosni i Hercegovini 1992. godine*, Polemos, Vol. I, No. 1.
4. LUČIĆ, Ivica (Ivo), (2013.), *Uzroci rata: Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
5. MARIJAN, Davor, (2016.), *Domovinski rat*, Despot infinitus, Zagreb.
6. MARIJAN, Davor, (2018.), *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
7. MLIVONČIĆ, Ivica, (2001.), *Zločin s pečatom*, vlast.nakl., Mostar.
8. MRDULJAŠ, Saša, (2008.), *Politička dimenzija hrvatsko- muslimanskih/ bošnjačkih odnosa tijekom 1992. godine*, Društvena istraživanja, Vol. 17, No. 4-5 (96-97).
9. RADELIĆ, Zdenko, MARIJAN, Davor, BARIĆ, Nikica, BING, Albert, ŽIVIĆ, Dražen (2006.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
10. RATHFELDER, Erich, (2000.), *Rat u Bosni i Hercegovini: reportaže i zapisi*, Durieux, Zagreb.
11. Skupina autora, (1999.), *DOSSIER: Zločini muslimanskih postrojbi nad Hrvatima u BiH 1992.- 1994.*, Centar za istraživanje i dokumentaciju Mostar, Mostar.